

STAREJŠI ŽENSKI SAMOSTANI V SLOVENIJI

DR. MELITA PIVEC-STELÉ

V teku 19. stoletja se je naselilo pri nas več ženskih redov in kongregacij, ki so doživeli velik razmah. Postojanke šolskih sester, usmiljenk, Marijinih sester, sester križarskega reda, frančiškank misijonark, šolskih sester de Notre Dame itd. so tako številne, da obsega njih naštevanje v novem občem šematizmu katoliške cerkve v Jugoslaviji (Sarajevo, 1939.) 25 strani, in da zahtevajo posebno obravnavo. Zato smo se tu omejili na našo starejšo posest.

Med starejšimi samostani samimi pa imamo tri skupine: stare samostane, ki ne obstojajo več, stare samostane, ki še obstojajo, in samostane starih redov, ki so pri nas pa šele nedavno nastali.

Razvoj redovništva v Evropi zaznamuje v glavnem tri dobe, kjer so se nove ustanove v mogočem valu razširile po vseh deželah: prva je doba benediktinskega reda in njegovih vej; druga je doba redov sv. Frančiška Asiškega in sv. Dominika; tretja je doba redov, nastalih po protestantizmu iz katoliške reforme. Slovenija, košček srednje Evrope, kaže pri nastajanju svojih samostanov iste poteze.

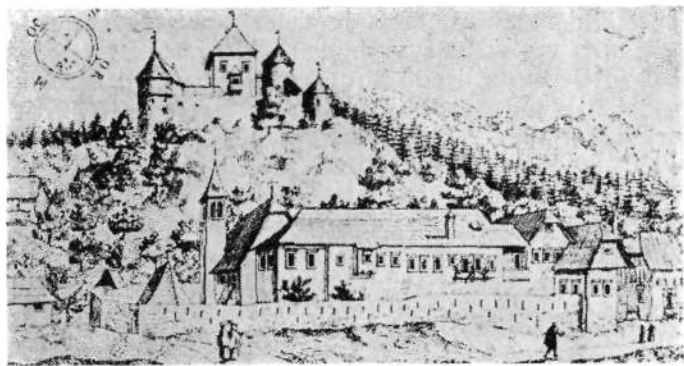
Vendar benediktinke, ženski red sv. Benedikta, v naši zemlji niso prišle do polnega razmaha. 1043. ustanovi sicer sv. Hema v *Krki* na Koroškem samostan benediktink; 1041. je ustanovljen samostan benediktink v *Ogleju*, 1278. v *Trstu*; 1332. omenja osamljena listina nune pri benediktinski opatiji *Gornji Grad*, ustanovljeni 1140.; in 1654. ustanovi *Franc Knezić*, glavar na Trsatu, samostan benediktink na *Reki*. A krški samostan je ukinjen že 1072., ker so njegova bogata posestva služila za ustanovitev krške škofije, tudi stavbe samostana in njegove cerkve ni več, in vsi omenjeni samostani so ob robu našega ozemlja in temu obrobnemu položaju ustreza tudi njihov manjši pomen za nas.

Dominikanke, drugi red sv. Dominika, ustanovljene 1206., imajo pa pri nas tri močne postojanke: *Velesovo*, *Studenice*, *Marenberg*, vse tri ustanovljene v prvi polovici 13. stoletja od domačih plemiških rodbin. (Radi noše: bel habit, črn plašč, črn pajčolan, so imevali dominikanke bele nune.)

Velesovo (lat. vallis S. Mariae, nem. Michelstetten) pod Štefanjo goro so ustanovili 1238. gospodje s Kamna, ministeriali andeških grofov, in sicer bratje Gerloh, Valter in Veriand, Rikca, vdova pokojnega brata Berona s sinom Veriandom, in Marjeta, hči pokojnega brata Henrika. Podarili so svojo lastniško cerkev sv. Marjete z dohodki in se odpovedali patronatski in odvetniški pravici. Patriarh oglejski Bertold je ustanovno pismo potrdil, podelil samostanu nižjo sodno oblast in samostanu vtelesil župnijo Šenčur; 1352. pa je patriarh Nikolaj še vtelesil župnijo Cerklje. Prve redovnice so prišle iz samostana Ziegelhofen na Dunaju. Priorico so si volile same, patriarh je potrdil volitev v 8 dneh, če ni bilo pritožb. V redovnih zadevah so bile odvisne od dominikancev v Čedadu. Med nunami srečamo znana imena kranjskih plemiških rodbin n. pr. Turjačani, Ostrovrharji, Galenbergi, Lichtenbergi, Peteneki, Apfaltrerni, Ortenburžani itd. Premoženje samostana je stalno naraščalo po dotah, ki so

jih vstopivše nune prinesle s seboj, in z dobrim gospodarstvom (tako n. pr. niso trpele pustih kmetij) in postalo lepo zaokrožena posest. Samostan se je odlikoval po svoji dobrodelnosti do revežev (zlasti Gerlohsteinova ustanova) in pri odkupu krščanskih ujetnikov iz oblasti Saracenov. Podložnikom se je godilo dobro, tlaka ni bila velika (glavna je bila vožnja vina z Dolenjskega). Zato samostan tudi ni trpel od kmečkih uporov, pač pa od turških napadov (zlasti leta 1471. in 1472.), v katerih je služil grad Kamen (Frauenstein) kot zavetišče. 1504. je dovolil patriarh na prošnjo kranjskega plemstva ustanovitev zavoda za vzgojo plemiških hčera. Glede klavzure so imele nune z ozirom na nezdravo lego samostana dovoljenje do skupnega obiska gradu Kamna in pristave in podobno in te olajšave so ostale veljavne tudi po splošni poostritvi klavzure 1742. Notranja disciplina je bila vedno vzorna tudi v protestantski dobi. Samostan je nastopil proti osebam, ki so bile naklonjene protestantizmu, vendar je 1593. papeški vizitator patriarh Franc Barbaro našel samostan v rokah protestantskega upravitelja, ki ga je odstavil. 1732. so začeli zidati novi samostan in novo cerkev, ki je bila 1771. dozidana. Pa že 1782. je postalo Velesovo žrtev odredb Jožefa II. o samostanih, ki se ne pečajo ne z vzgojo mladine ne s postrežbo bolnikov in so zato nekoristni za državo. Gospodarstvo je bilo tudi takrat v sijajnem redu (dokaz je tudi podroben seznam vseh dajatev samostana velesovskemu župniku, napravljen za župnika Rahneta že po razpustu), saj je bilo Velesovo za Stično najbogatejši samostan na Kranjskem. Zadnje bele nune so dobile dovoljenje, da ostanejo do smrti v samostanu, kamor so se preselile tudi nekatere klarike iz Mekinj. Prazno poslopje je država najprej porabila za vojaško bolnico, do 1826. kot sedež okrajne gosposke; 1850. se je vselil velesovski župnik; isto leto je nastal načrt doma za opešane duhovnike, a ostal je načrt; 1881. so podrli zadnji del, ker ga niso mogli vzdržati; in 1892. se je vselila še šola. Ostala je cerkev s krasnimi slikami Kremser-Schmida in stara božja pot.

Studenice pri Poljčanah (lat. fons gratiae, nem. Mariengnadenbrunn) v dolini pod Bočem je ustanovila leta 1237. Sofija Rogaška, hči Alberta Rogaškega in vdova Rikerja iz Junske doline, in njej sta se

VELESOVSKI SAMOSTAN DOMINIKANK DO 18. STOL.

BIVŠI VELESOVSKI SAMOSTAN DANES

pridružila njena sestra Rikica, žena Otona Ptujkega, in njen brat Henrik Rogaški. 1251. je patriarh Bertold ustanovo potrdil, samostan je bil postavljen in cerkev posvečena Marijinemu Oznanenju. Od kod so prve redovnice prišle, ni znano; v redovnih zadevah so bile odvisne od dominikancev v Ptuj. Patriarh je samostanu vtelesil župnije Slivnico, Poljčane, Laporje in po darilih, dotah in ustanovah v 14. in 15. stoletju so postale Studenice tako bogate, da so veljale kot najbogatejši samostan na štajerskem. A 200 let trpi samostan radi turških napadov, bojov med celjskimi grofi, Habsburžani in Ogri ter kmečkih vstaj. Večkrat so morale redovnice bežati v utrjeno Bistrico, kjer jim je cesar Friderik III. podaril hišo kot zavetje. V 16. stoletju pa usihajo poklici med plemkinjami, drugih niso sprejeli in samostan je skoro izumrl. Nadvojvoda Ferdinand je nato naselil nune iz drugih samostanov, a zdaj se je pojavil duh protestantizma. Tako je prednica Uršula Zeirer izročila službo oskrbnika protestantu in nastavila na vtelesene župnije protestantsko misleče duhovnike. Bila je odstavljena; a njena naslednica je celo zapustila samostan. Vršila so se že pogajanja, da bi samostan ukinili in njegove bogate dohodke porabili za ustanovitev jezuitskega kolegija, a končno se je vendar patriarh potegnil za obstoj samostana, nova prednica je napravila red in prihodnja vizitacija je poslala zelo povoljno poročilo. 1635. je samostan silno trpel od kmečke vstaje, vendar je v 17. stoletju zidal podružnici sv. Treh kraljev in sv. Lucije in povečal tudi samostansko cerkev, ki je takrat dobila drug naslov: Sv. Trije kralji. V tem in v naslednjem stoletju je bilo med nunami tudi več hrvatskih plemkinj. 1782. je zadel samostan razpust. Redovnice so se dale večinoma sekularizirati (to je, škof jih je odvezal od obljube skupnega življenja) in šle so živeti od pokojnin, ki jih je vlada izplačala iz verskega fonda, k svojim sorodnikom. 1788. je požar uničil del samostanskega poslopja. Pozneje je država prodala samostansko posestvo, ki je šlo iz roke v roko in postalo končno last rodbine Sparovitz.

Marenberg v Dravski dolini sta ustanovila 1251. Seifrid Marenberški in njegova mati Gizela, vdova Alberta Marenberškega, pod svojim gradom na Prvanjski kmetiji. Samostan in cerkev sta bila posvečena Marijinemu Oznanenju. Žena Seifrída, Riharda roj. grofica Klam, je pomnožila darilo in kralj Otokar

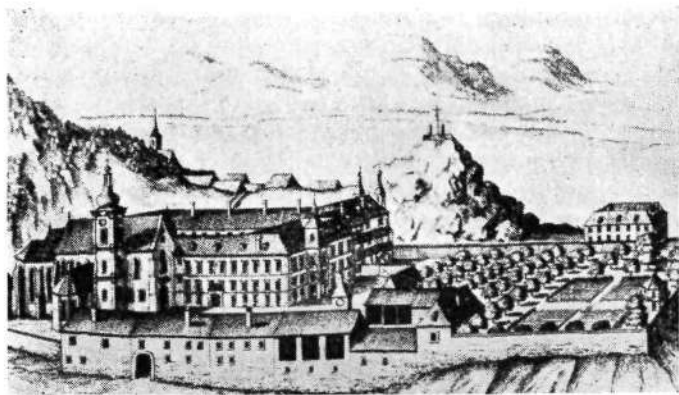
Premisl je vzel 1272. novi samostan v svoje varstvo. Vendar je bil še isto leto ustanovitelj Seifrid v Pragi obglavljen radi veleizdaje. Od kod so prišle prve redovnice, ne vemo. Priorico so si volile pod nadzorstvom škofa ali njegovega komisarja, škof jo je potrdil. Redovnice v Marenbergu so pripadale skoraj izključno plemiškim rodbinam štajerske in koroške in do 16. stoletja je vladala v samostanu dobra disciplina, ki je pa v dobi protestantizma znatno popustila: dve priorici so odstavili radi npravstvenih prestopkov, klicali so novo priorico iz Gradca, ki pa je kmalu umrla, in šele pod njeno naslednico se je vrnil notranji red. Tudi zunanje je trpel samostan večkrat od Turkov in od požarov, 1620. pa je bil v strahu pred kmečkimi upori. 1649. je bilo staro poslopje že podrtija in začeli so zidati novo poslopje, dozidano 1666. — Znak notranje okrepitve je tudi, da je 1666. lavantinski škof Sebastian Pötting klical korske sestre iz Marenberga za svojo novo ustanovo v *Mariji Loreto* pri Sv. Andražu v lavantinski dolini. Bil je pa to majhen samostan, v slabem gospodarskem položaju, ki se je vzdržal le s pomočjo matere hiše Marenberga. Pri razpustu 1782. so bile v M. Loreto le 3 redovnice, ki so jih poslali k elizabetinkam v Celovec. Cerkev je ostala, samostansko poslopje pa so določili za semenišče lavantinske škofije, končno pa je prišlo na prodaj. — Marenberške redovnice so tudi 1782. zapustile razpuščen samostan in šle večinoma k svojim rodbinam. Cerkev so podrli, kamenje porabili za zidanje hiš v Marenbergu. Samostansko poslopje so porabili najprej, v francoskih vojnah, kot vojaško bolnico, pozneje je postalo deželna hiralnica, končno je prišlo v privatne roke. Stavba je deloma postala razvalina, 1939. je požar uničil še del stavbe. Del, ki je ostal, je zdaj stanovanjska hiša in prizidali so na mestu bivše cerkve tovarno (usnjarno).

Klarise, drugi red sv. Frančiška Asiškega, ustanovljene 1212. od sv. Frančiška in sv. Klare (noša pri nas: rjav habit in plašč, črn pajčolan; tako so naslikane v Škofji Loki, v uršulinski kroniki in na hodnikih), so imele pri nas 6 naselbin: *Mekinje*, št. Vid ob Glini, Celje, Škofja Loka, Ljubljana, Gorica, prve 4 iz 14. stoletja, zadnji 2 iz 17. stoletja.

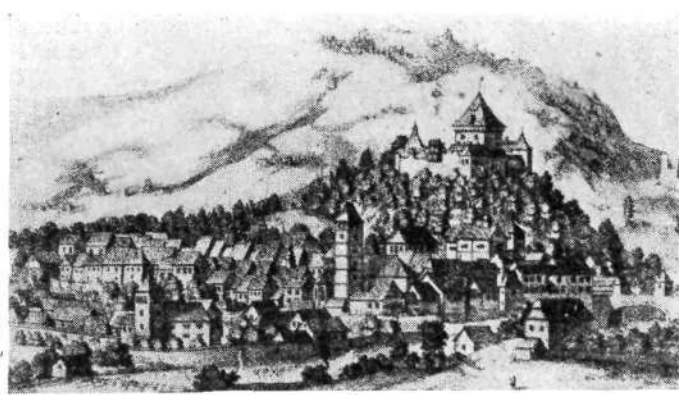
Mekinje pri Kamniku sta ustanovila 1300. Sigfrid in Elizabeta Galenberška. Odpovedala sta se patronske pravici nad cerkvijo, posvečeno Marijinemu Vnebovzetju, a pridržala zase in za svoje naslednike zavetništvo nad samostanom. In kakor je zveza z Galenbergi samostanu silno koristila, tako je vendar

BIVŠI SAMOSTAN DOMINIKANK V STUDENICAH

SAMOSTAN DOMINIKANK V MARENBERGU

SAMOSTAN KLARIS V ŠKOFJI LOKI

pozneje nastal radi tega dednega zavetništva dolgotrajen spor. Duhovno vodstvo samostana so imeli frančiškani. Redovnice so pripadale kranjskim plemiškim rodbinam, opatica je bila 1579. dvignjena v prelatski stan — grbi opatic so še zdaj ohranjeni v cerkvi — in samostan je postal po darilih in dotah zelo bogat. A protestantska doba je tudi tu zrahljala samostansko disciplino. 1593. je bila opatica Suzana Gornjegrajska odstavljena in prepeljana v Velesovo, sicer ne toliko radi protestantske miselnosti, temveč ker je pustila takratnega oskrbnika Galenberga, ki je bil protestant, gospodariti s premoženjem samostana na način, ki ni bil v korist samostanu. Suzana se je po enem letu vrnila v Mekinje, a njena naslednica ni imela lahkega stališča. Šele 1681., z razsodbo cesarja Leopolda, je bil zaključen spor radi zavetništva v korist Galenbergov. Po tej sodbi je Žiga Galenberg 1686. sezidal novi samostan, ki stoji še danes nespremenjen, ki pa je že 1782. zapadel razpustu.

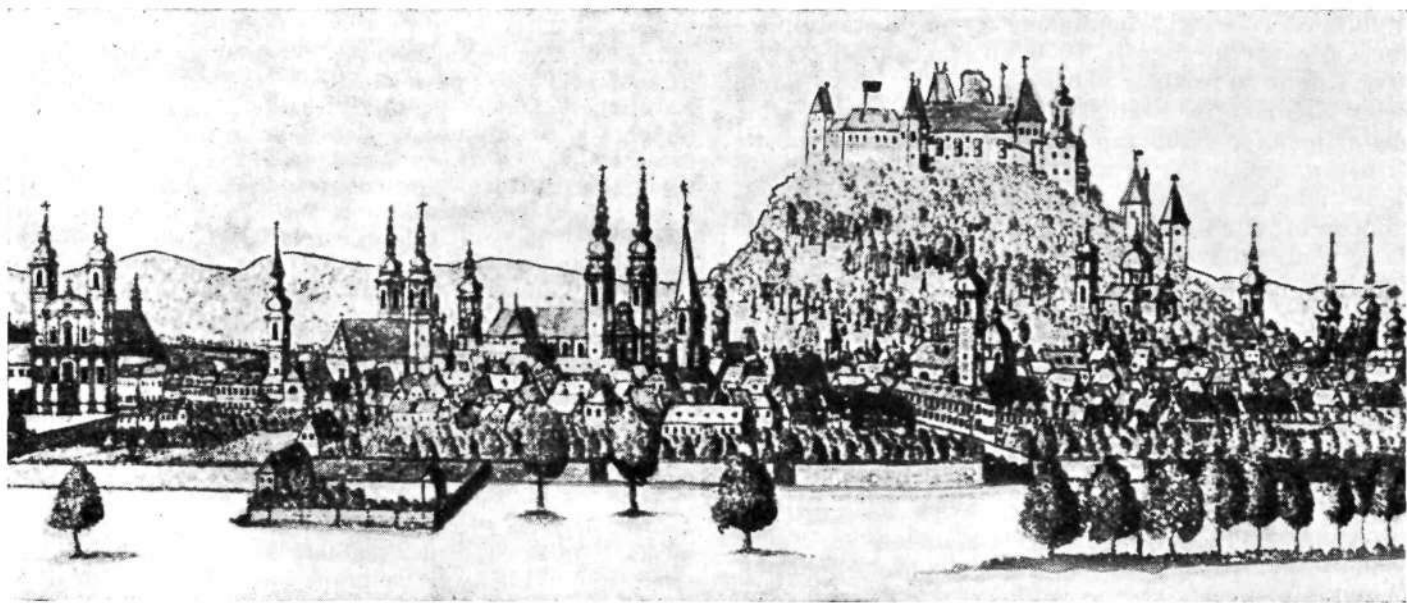
Št. Vid ob Glini na Koroškem je bil ustanovljen med 1320. in 1330. od Konrada Aufensteinskega in njegove žene Diemut v Feldkirchenskem predmestju. Povečal je svojo posest z volili in nakupi, a leta 1543. poročila o njem usahnejo; po vsej verjetnosti je takrat prenehal in bil spremenjen v bolnišnico, ki se

je vzdrževala z njegovim premoženjem. Bolnišnica sama je prišla v 17. stoletju v last jezuitskega kolegija v Celovcu. Ohranjena pa je še stavba — zdaj trgovina — z ostanki fresk.

Celje omenja osamljena listina iz l. 1329.: volilo cesarice Elizabete, vdove Friderika Lepega, samostanu klaris v Celju; drugih poročil o tem samostanu nimamo, pač pa obstoja še ustmeno izročilo, da je bil v eni stranskih ulic nunski samostan.

Škofjo Loko je ustanovil, pod gradom, 1358. kamniški župnik Otokar Blagoviški. Škofjeloški župnik pa je naložil ustanovitelju oz. samostanu trde pogoje — bil je namreč takrat čas nasprotstev med svetno in redovno duhovščino radi večje priljubljenosti redovniških cerkva. Samostan ni bil nikoli tako bogat kakor mekinjski, dvakrat, 1458. in 1660., je pogorel, a samostanska disciplina je bila vedno vzorna, kar je zlasti pohvalila vizitacija l. 1593. V seznamu imen prednic in redovnic se nahaja več meščanskih imen kakor v drugih samostanih. 1782. so jožefinske odredbe zatrlje tudi Škofjo Loko, del klaris pa je prestopil k uršulinkam.

V *Ljubljani* so položili temeljni kamen za samostan klaris 1648. Ustanovitelj je bil Mihael Friderik Hiller, doktor prava, ki je zapustil 60.000 fl. v ta namen.

BAROČNA LJUBLJANA S SAMOSTANOM KLARIS IN URŠULINK

1. Ljubljana — cerkev.

2. Ljubljana — samostan.

3. Škofja Loka.

4. Mekinje.

5. Varaždin.

6. Zagreb.

URŠULINSKI SAMOSTANI

Samostan je stal ob sedanji Tyrševi cesti, kjer je zdaj Ljubljanska kreditna banka, cerkev pa je stala ob sedanji Aleksandrovi cesti. 1656. so blagoslovili cerkev, prve 4 nune so prišle iz Škofje Loke. 1671., ko sta bila Peter Zrinjski in Frančišek Frankopan radi zarote obglavljeni, je vlada zaprla tudi vdovo Ano Katarino Zrinjsko, sestro Fr. Frankopana, in jo hotela izročiti samostanu ljubljanskih klaris v varstvo. A one so se odločno branile in izjavile, da se raje vse izselijo, tako da je vlada od svoje namere odnehala. (Ana Katarina Zrinjska je bila potem zaprta v samostanu graških dominikank, kjer je pa že 1673. umrla.) Ko so ljubljanski samostan klaris 1782. ukinili, je zapisnik zlasti podčrtal njegovo obsežno ekonomijo. Poslopje je postalo vojaška bolnica in provijantno skladišče in to ostalo do zidanja bloka Ljubljanske kreditne banke, palače Viktorije, Praštadione in Poštne hranilnice.

Deželni stanovi v Gorici so že 1623. želeli ustanovitev samostana klaris, a šele čez 30 let, 1653. je bilo poslopje gotovo in gospodarska podlaga ugotovljena. Glavni doprinos je tvorilo volilo barona Chiesa, cesar in stanovi so prispevali; duševni vodja akcije za usta-

novitev pa je bil kapucin Janez Krstnik d'Este. L. 1782. je prineslo ukinitvev samostana.

Če poleg zunanje zgodovine teh samostanov, ki smo jih dozdej navedli, kratko pregledamo notranjo zgodovino, lahko ugotovimo nekatere skupne poteze: čim starejši je samostan, tem trdnjši je; čim manj vplivov od zunaj — zavetništvo je bilo vedno dvorezen meč — tem boljše za samostan. Disciplina je popustila, ko so začeli gledati samostane ne kot hiše molitve in samoposvetitve, temveč kot oskrbovališča plemiških hčera, doba protestantizma je ta razvoj pospešila, doba katoliške reforme pa je prinesla ozdravljenje. (Ena izmed pridig slovečega kapucinskega pridigarja Janeza Svetokriškega v njegovem »Sacrum Promptuarium« nam živahno pokaže, kako je »gnadliva gospodična Gertrudiš grafinja von Turna« bila preoblečena v enem izmed samostanov klaris.) Ukinitvev l. 1782. je zadela skoraj vse samostane v polnem razmahu: gospodarstvo je bilo odlično urejeno, število redovnic in naraščaja je bilo zadovoljivo. V samostanih je cvetela umetnostna obrt — zlasti znan je škofjeloški samostan klaris radi vezanja paramentov in izdelovanja voščenih kipev — in vsi samostani so imeli obsežne arhive in velike knjižnice, ker so nune mnogo prepisovale. O vsem tem nam je malo ohranjeno: rokopisi iz Marenberga in knjige iz Studenice so v graški univerzitetni biblioteki, ljubljanska univerzitetna biblioteka pa nima nobene knjige iz Velesovega ali Mekinj, čeprav se knjižnice omenjajo v zapisnikih oz. inventarjih ob razpustu. Bržkone so bile prodane branjevcem, 1 funt 8° za 1 kr. — kakor eden komisarjev poroča. Tudi trnjeva pot praznih poslopij iz roke v roko je pri večini ista.

Poleg močnih skupin dominikank in klaris moramo omenjati bolj osamljena pojava elizabetink in celestink.

Elizabetinke, sestre za strežbo bolnikom (noša: rjav habit, črn pajčolan), ki pripadajo 3. redu sv. Frančiška Asiškega, so dobile 1710. svoj samostan v Celovcu. Ustanoviteljica je Celovčanka Marija Katini. 4 sestre so prišle iz Gradca in prejele prvo volilo grofice Terezije Wagensberg, 12.000 fl., za 4 bolniške postelje. V začetku so živele v hiši ustanoviteljice, po-

* Tako hrani magdalenski samostan v Studenicah: *Urkundenbuch des Klosters Studenitz. Angelegt im steiermärkischen Landes Archive 1888, A. Hytrek, Zur Geschichte der Chronologie der Priorinnen, in 4 listine; župnišče pa: Bruderschaft Buech Der Gnadenreichen Und Aller Orthen Florierenden Erzbruderschaft des Allerheiligsten Rosen Cranzes Welliche widerumben mit müglichster Solemnität und Caeremonys Aaf lang Eyfriges Betrachtung und Begehren der Woll Ehrwürdigisten in Gott geistlichen Frauen Frauen Marie Johanna Geborne Wassermanin Auch Ihrer vorgesezter Geistlichen Obrigkeit Einwilligung, Ihro Hochwürld. und Gnaden Frauen Frauen Mariae Annae Velttschacherin, Ord. S. Dominici, derzeits hochmeritierten Frauen Priorin In dem würdigen Gott-haus und Jungfrauen Closter bey unser Lieben Frauen Gnaden Brunn zu Studenitz Renoviert den 4. April Dominica Passionis Durch den Woll Ehrwürldigen Vatter, unnser Heilligen Prediger Ordens Fratrem Georgium Sailler, derzeits Priorem zu Pettau. Anno 1688., in župnijsko kroniko Studenic. — Stara knjižnica uršulinskega samostana v Ljubljani pa hrani nekaj knjig iz ljubljanskega samostana klaris (pa samo majhno število, mnogo več iz ljubljanskega kapucinskega samostana).*

časi se je povečalo število sester in bolniških postelj. 1720.—1730. so zidale Elizabetno cerkev. Pozneje pa so nastali hudi časi in obstoj zavoda je bil v nevarnosti. Zavod je rešila nadvojvodinja Marijana, hčerka cesarice Marije Terezije, ki je od 1781. do svoje smrti 1789. živela pri samostanu in mu tako izdatno pomagala, da velja kot druga ustanoviteljica. Takrat je narastlo število postelj na 24. Kot koristna ustanova je zavod tudi prestal l. 1782. in se počasi še povečal.

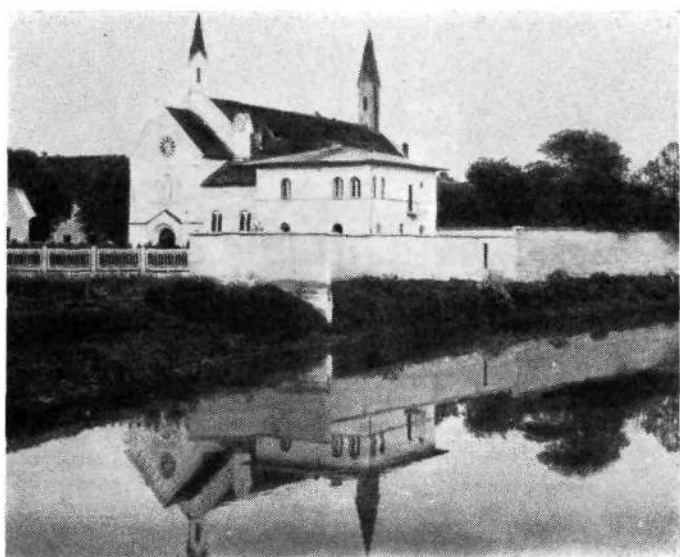
Prav zanimiv primer pa imamo v *Beljaku*. Tam je 1751. 5 žen sklenilo pogodbo za doživljenjsko skupno življenje in cerkvena oblast je pogodbo potrdila. Kupile so hišo, otvorile šolo za deklice, ki je postala 1776. normalna šola, in se 1788. preselile v razpuščen minoritski samostan. Število članic je naraslo. A prišla je francoska zasedba in 1810. je združenje, ki še ni bilo samostan a imelo v sebi osnovo za samostan, prenehalo.

Celestinke (noša: habit bel, plašč sinjemoder, od tod ime, prvotno ime anuncijate) pa so se naselile v *Mariboru*. Ustanovila jih je 1604. bl. Marija Viktorija Fernari pri Genovi. Cesarica Eleonora, vdova Ferdinanda II., je ustanovila tak samostan 1646. v Steyru in od tam so prišle 1760. 3 sestre v Maribor. Ustanoviteljica mariborskega samostana je bila Marija Karolina r. Manzador. 1759. je dobila dovoljenje cesarice Marije Terezije za samostan in za dekliško šolo na stroške samostana. Kupile so hišo na Koroški cesti, jo dale prenarediti za samostan in šolo in prizidale na severni strani ob Gospojni ulici (stara Frauengasse) cerkev Marijinega Oznanjenja. Pa že 1782. so morale zapustiti ukinjeni samostan. Poslopje so najprej določili za vojašnico, 1814. pa prodali kresiji. Cerkev je bila tudi prodana, 1865. je postala protestantska molilnica. Zdaj je zopet v privatnih rokah, palača Gödl-Lonoy.

Doba katoliške reforme je stavila v ospredje važnost *vzgoje mladine* in kakor je skrbel za vzgojo *moške* mladine novo ustanovljeni jezuitski red, tako je skrbel za vzgojo *ženske* mladine novo ustanovljeni uršulinski red, in s tem pridemo do tretje močne skupine pri nas. *Uršulinke*, ustanovljene 1535. od sv. Angele Merici v Bresciji z izrecnim namenom: *pouk* in *vzgoja* mladine, imajo na našem ozemlju 5 hiš, v časovnem redu: *Celovec*, *Gorica*, *Ljubljana*, *Škofja Loka*, *Mekinje*.

Celovec vidi prve uršulinke 1670. Vid Baltazar Griming je zapustil prvi kapital in deželni glavar je poklical z Dunaja sestre, ki so stanovale v začetku v hiši grofice Ursenböckh in tam otvorile dekliško šolo. 1678. so se preselile v novi samostan poleg stanovske cerkve sv. Duha v Uršulinski ulici. Šola se je razvila, srečno prebredla težave francoskih vojn in iz nje so po vrsti nastali: otroški vrtec, ljudska in meščanska šola, učiteljske (od 1902.) in 8razredna gimnazija (od 1928.). Vse te šole so prešle 1938. v roke države, 1939. tudi sirotišnica, ki so jo imele od 1862.

V *Gorici* je bil samostan ustanovljen 1672. po zašlugi sester Marije in Ane Bonosi. Z Dunaja je prišlo 5 redovnic, med njimi prednica Katarina Lambertina, ki je že uredila nove samostane v Pragi, v Gradcu in na Dunaju. Začetne težave so pa bile take, da so že mislile zapustiti Gorico, ko je srečen preobrat dal prostor, potreben za zidavo samostana in cerkve, ki

SAMOSTAN KARMELIČANK NA SELU PRI LJUBLJANI

je bila posvečena sv. Uršuli in blagoslovljena 1683. Prvotna šola je postala 1778. normalna šola, 1862. se je pridružilo učiteljske. Vojna 1914.—1918. je uničila cerkev in samostan v Uršulinski ulici. Nova stavba se je zidala na drugem kraju, Via Palladio - Monte Santo, preselile so se tja 1927./28. Sedaj imajo sledeče šole: vrtec, ljudsko šolo, strokovno šolo, specialno šolo za vrtnarice, penzionat, razne tečaje.

Ustanovitelja samostana v *Ljubljani* sta Jakob pl. Schellenburg in njegova žena Ana Katarina r. Hofstetter. Schellenburg je dal na razpolago denar za nakup zemljišča in zidavo samostana in cerkve, ki je posvečena sv. Trojici. 1702. je prišlo 5 redovnic s prednico Margareto Eleonoro iz Gorice. Stanovale so v začetku v hiši ustanoviteljev. 1703. so se začasno preselile v Ederjevo hišo (poleg samostana klaris) in otvorile prvo javno dekliško šolo v Ljubljani. Schellenburg je med tem kupil 3 vrtove in staro hišo na Kongresnem trgu, kamor so se 1707. preselile. 1713. je bil položen temeljni kamen za samostan, 1718. za cerkev, ki je bila 1728. gotova. Šola se je razvila zelo ugodno, celo čas francoske Ilirije ji je prinesel pohvalo. 1855. je bila šola 4razredna, 1871.—1883. 8razredna, 1894. sledi delitev v osnovno in meščansko šolo, 1884. otroški vrtec, 1894. učiteljske in sedaj se izgradi gimnazija (dozdaj 6 razredov).

V *Škofji Loki* so uršulinke prevzele 1782. ukinjeni samostan klaris, otvorile 1783. zunanjo šolo, ustanovile posebne tečaje za deklice iz okolice, 1909. pa učiteljske. 1890. so kupile grad in ga preuredile. Zdaj imajo vrtec, osnovno in meščansko šolo, kmetijsko-gospodinjsko šolo, penzionat. Nekatere redovnice delujejo v misijonih.

Mekinje je kupil ljubljanski samostan 1902. od lastnika barona Apfaltrerna. 1903. so otvorile 8razredno osnovno šolo, ki se je 1919. delila v osnovno in meščansko šolo. Tam je tudi nameščen skupni noviciat jugoslovanske uršulinske province, h kateri spadata še samostana v Varaždinu (ust. 1703.) in v Zagrebu (ust. 1933.).

Delu uršulink v šoli pa je treba dodati še njih obče kulturno delo. Že druga prednica ljubljanskih uršu-

SAMOSTAN MAGDALENK V STUDENICAH

link, Rozalija Lanthieri, je poklonila ustanoviteljici ge. Schellenburg majhen nemški molitvenik, deloma prevod iz francoščine, tiskan 1726. v Ljubljani. V škofje-loških šolskih poročilih so pesmice in igre v prozi, sestavki redovnic, v nemščini, a že 1850. pohvalijo Bleiweisove »Novice« »pravo ljubezen do domačega jezika gospej učiteljic v ljubljanskih nunskih šolah«. Josipina Strus in Alojzija Petrič sta slikarici, učenki slikarja Langusa, Eleonora Hudovernik je skladateljica; Luitgarda Rihar je izdala 1902. Vrlo gospodinjo, Stanislava Skvarča, pesnica, isto leto Spomenico ob 200letnici uršulinskega samostana v Ljubljani, Elizabeta Kremžar več zbirk pesmi; Klementina Kastelic pa je postavila s svojo knjigo Sv. Angela Merici in njeno delo spomenik za 400letnico uršulinskega reda.

Preostane še zadnja skupina samostanov. Zakon 22. decembra 1826. je v Avstriji zopet dovolil čisto kontemplativne redove in tako sta nastali pri nas dve naselbini tega značaja: karmeličanke na Selu in magdalenke v Studenicah.

Karmeličanke (noša: habit rjav, pajčolan črn, plašč bel), ustanovljene 1452. od karmeličanskega generala J. Soretha in reformirane po sv. Tereziji španski, imajo pri nas karmel na *Selu* pri Ljubljani. Ustanovila ga je Ljubljanka Kristina Bernard 1889., prve redovnice so prišle iz karmela v Baumgartenu pri Dunaju. 1890./91. so zidali cerkev, ki je posvečena sv. Jožefu, po potresu 1895. so morale 1. nadstropje samostana na novo zidati. Naloga reda je molitev in *žrtev* za cerkev, zlasti za škofijo, kjer se nahaja samostan. Karmeličanke na Selu so izdale že vrsto prevodov in originalnih del duhovne vsebine, lani, 1939., ob 50letnici, pa Karmelske spomine.

Magdalenke (noša pri nas: habit bel, pajčolan črn), nastale v 13. stoletju — ustanovitelj ni znan —, ko se je začela širiti prostitucija, imajo poleg samoposvetitve svojih članic posebni namen, *zadostiti* za krivdo padlega ženstva. Zdaj obstojata samo 2 samostana tega reda: eden v Laubanu v Gornji Šleziji, ki je materna hiša za naš samostan, in *Studenice*. Poljske magdalenke so kupile 1885. opuščeni samostan dominikank. Vodijo lastno ekonomijo, korarice se pečajo tudi z ročnim delom, zlasti z izdelovanjem paramentov.

S tem smo končali naš kratki, nujno površni pregled, ker je zgodovina ženskih samostanov v Sloveniji

zelo neenako obdelana, in smo se omejili na porabo tiskanih virov. Še najbolj obdelano je Velesovo, v splošnem pa so arhivi v tem pravcu še malo preiskani. Delo v arhivih bi po vsej verjetnosti razkrilo marsikatero zanimivo potezo ali marsikatero zanimivo osebnost, saj spada delo teh samostanov ne samo v cerkveno, temveč tudi v kulturno zgodovino naše zemlje. Vendar že ta površni pregled zadostuje, da nam pokaže glavne črte razvoja, ki se krije s splošnim razvojem, omenjenim v uvodu, a nastopa pri nas pozneje kakor drugod. Velike naselbine dominikank in najstarejše naselbine klaris so ustanovljene daleč od mest in njihova gospodarska podlaga je naturalna. Mlajše naselbine klaris in vse ustanove mlajših redov pa imajo že mestni značaj in podlaga njihove ustanovitve je denarna. Že dominikanke in klarise se pečajo s poukom deklic, čeprav je ta pouk omejen na pripadnice plemiških krogov, z nastopom uršulink se pa razširja krog učenk najprej na meščanska, potem na kmečka dekleta in sicer — v začetku — v času, ko so bile državne dekliske šole še prav redke. Končno lahko ugotovimo, da je število samostanov, ki so popolnoma zginili, razmeroma majhno, del se je pa ohranil, v nekoliko spremenjeni obliki, v sorodnih rokah.

Seznam literature

Listine in regesti so raztreseni po več zbirkah. Večjih temeljnih del je malo, zato pa več krajših člankov in notic v splošnih delih in samostojno.

Andrejka Rudolf-Franc Planina: Škofja Loka in njen okraj v luči gospodarskih in kulturnih prizadevanj. Škofja Loka 1936., 79.

Ankershofen Gottlieb Freiherr von: Handbuch der Geschichte des Herzogthumes Kärnten. Klagenfurt IV (1864.).

Barlè Janko: Kronologična vrsta velesovskih prednic. IMK IV (1894.), 237—242.

Barlè Janko: Velesovski župnik Jožef Rahnè in njegovi dohodki. IMK V (1895.), 16—20.

Bohinjec Peter: Velesalo. Zgodovinski in cerkveni opis. Kranj 1914., 32.

Cren Giov[anni]: Sant'Angela Merici e il suo Ordine (1540—1940). Brevi cenni storici. Gorizia 1940, 72.

Czoernig Carl Freiherr von: Das Land Görz und Gradisca mit Einschluß von Aquileja. Wien 1873.

Dimitz August: Geschichte Krains. Laibach I (1874.), IV (1876.).

Doyé, Franz von Sales: Heilige und Selige der römisch-katholischen Kirche. II. Anhang 2: Die alten Trachten der männlichen und weiblichen Orden sowie der geistlichen Mitglieder der ritterlichen Orden. Leikcig s. a.

Eichhorn Anton P.: Das Frauenkloster des Ordens der H. Klara bei der Stadt St. Veit in Kärnten. Car VIII (1818.), 45, 46.

Feierlichkeiten, Religiöse. Car 35 (1845.), 20.

Fontes rerum Austriacarum. II/1. Wien 1849.

Gruden Josip: Cerkvene razmere med Slovenci v 15. stoletju in ustanovitev ljubljanske škofije. Ljubljana 1908., 146.

Gruden Josip: Samostan Studenice v protestantski dobi. Arhivalni doneski. ČZN V (1908.), 163—168.

Gruden Josip: Suzana Gornjegrajska. Epizoda iz reformacijske dobe. Po listinah iz furlanskih arhivov. Dodatek. Arhivalni doneski. IMK XVI (1906.), 121—128; XIX (1909.), 49—52.

Gruden Josip: Zgodovina slovenskega naroda. Celovec 1912.

- Hermann Heinrich: Handbuch der Geschichte des Herzogthums Kärnten in Vereinigung mit den österreichischen Fürstenthümern. Klagenfurt. I/4 (1849.).
- Hitzinger Peter: Stiftung des Klosters Michelstätten. MHK IX (1854.), 76—79.
- H[ohenauer] L... F...: Das Elisabethinnen-Frauen-Kloster zu Klagenfurt. Car X (1820.), 47, 49, 51.
- Hytrek Adolf: Sophie von Rohitsch und das Stift und Gotteshaus Studenitz. Studenitz 1895, 44. (S. A. aus Süddeutsche Post.)
- Innerhofler Adolf: Eine große Tochter Maria Theresias: Erzherzogin Marianna in ihrem Hauptmonument dem Elisabethinen - Kloster zu Klagenfurt. Jubelgabe zur Feier des 200 jährigen Bestehens vom Elisabethinen - Konvent herausgegeben. Innsbruck 1910, 181.
- Jaksch August von: Die Aufhebung des Minoritenklosters in Villach und dessen fernere Schicksale. Car 85 (1895.), 137—151.
- Jaksch August von: Die versammelten Jungfrauen von Villach. Car 87 (1897.), 53—57.
- Jaksch August von: Monumenta historica ducatus Carinthiae. IV/1, IV/2. Klagenfurt 1906.
- Jaksch August von: Zur Geschichte der versammelten Jungfrauen in Villach. Car 100 (1910.), 43—44.
- Janez Krstnik od sv. Križa: Sacrum Promptuarium Janeza Svetokriškega. Izbral in uredil Mirko Rupel. Ljubljana 1937 (Akademska biblioteka 7).
- Janisch Josef Andreas: Topographisch-statistisches Lexikon von Steiermark. Graz II (1885.).
- Kastelec Klementina O. S. U.: Sveta Angela Merici in njeno delo. Spominska knjiga ob 400letnem jubileju ursulinskega reda 1535.—1935. Ljubljana 1935., 143.
- Koblar Anton: Drobtine iz furlanskih arhivov. IMK I (1891.), 1—38; II (1892.), 30—92; III (1893.), 16—27, 60—66, 101—109, 184—201, 244—252; IV (1894.), 13—30, 73—78.
- Koblar Anton: Grofinja Ana Katarina Zrinjska in ljubljanske klarise. IMK X (1900.), 72—73.
- [Konzerte in der Elisabethinenkirche.] Car 30 (1840.), 3, 5; 53 (1863.), 23.
- Kordes Leopold: Das Laibacher Kloster der Ursulinen. Blätter aus Krain. IX (1865.), 110—114.
- Kos Franc: Gradivo za zgodovino Slovencev v srednjem veku. V (1201.—1246.). Ljubljana 1928.
- Kovačič Fran: K cerkveni zgodovini na Sp. Štajerskem v 17. stoletju. Iz bivšega patriarhalnega arhiva v Vidmu na Laškem. ČZN XVI (1920.), 105—117.
- Kovačič Franc: Zgodovina Lavantinske škofije (1228.—1928.). Ob 700letnici njene ustanovitve. Maribor 1928., 489.
- Kovačič Fran: Studeniški požar l. 1788. ČZN II (1905.), 78—82.
- Krankenanstalt, Die, bei den F. F. Elisabethinnen zu Klagenfurt. Car 53 (1863.), 143—144.
- (Kren Giov[anni]): Il Monasterio delle Orsoline nei 250 anni di sua esistenza. Discorso detto ... nelle feste anniversary il 4 e il 7 maggio 1922. s. l. et a.
- (Lanthieri Maria Rosalia): Auserlesenes Handt-Büchlein Zu Nutz und Trost Allereingeleibten Brüder und Schwestern der Hoch- Löblichen Bruderschaft Unter dem Schutz der Heiligen Jungfrau und Martyrin Ursulae, Ein frommes Leben und seeligen Todt zu erlangen. Aufgericht in der Kirchen der Allerheiligsten Dreyfaltigkeit bei denen Wohl — Ehrwürdigen Geistlichen Jungfrauen der Gesellschaft S. Ursulae zu Laybach. Laybach 1726, 132.
- Leksikon, Krajevni, dravske banovine. Ljubljana 1937.
- Mantuani Josip: Spomenik iz nunske cerkve v Loki. Carn N. V. VII (1916.), 146—150.
- Marian P.: Austria Sacra. Österreichische Hierarchie u. Monasteriologie. Wien II/4 (1782.); III/5 (1783.); III/6 (1784.).
- Milkowicz Wladimir: Die Klöster in Krain. Studien zur österreichischen Monasteriologie. AÖG 74/2 (1889.), 263—486.
- Nonnenkloster, Das, der Ursulinerinnen zu Laibach. Carniolia I (1838./39.), 333—334.
- Orožen Ignaz: Das Bisthum und die Diözese Lavant, Marburg. I (1875.), II (1878.), III (1880.).
- Parapat Janez: Doneski k zgodovini samostana Velesovskega (Michelstetten). LMS 1872./73. (1874.), 18—32.
- Pirchegger Hans: Geschichte Steiermarks. Graz I (1936.), II (1931.), III (1934.).
- Pokorn Franc: Donesek k zgodovini dominikanskega samostana v Velesovem. IMK III (1893.), 177—184.
- Schell Jakob, von und zu Schellenburg und seine Stiftungen. Laibach 1843.
- Schmutz Carl: Historisch Topographisches Lexicon von Steiermark. Gratz IV (1823.).
- Schrey Raimund: Rückblick auf die ehemals bestandenen Klöster der Clarisserinnen in Krain, insbesondere auf jenes in Laibach. MHK (1860.), 59—61.
- Schumi Franz: Archiv für Heimatkunde. I. II. Laibach 1882—1887.
- Schumi, Franz: Urkunden und Regestenbuch des Herzogthums Krain. II (1200.—1269.). Laibach 1884 u. 1887.
- Secularfeier. — Kirchliche Jubelfeier. Car 27 (1827.), 46, 48.
- (Skvarča Stanislava): Gedenkblatt zur 200jährigen Jubelfeier des Ursulinenklosters zu Laibach 1702—1902. Laibach 1902.
- (Skvarča Stanislava): Spomenica ob 200letnici ursulinskega samostana v Ljubljani 1702—1902. Ljubljana 1902.
- Spomini, Karmelski. Ob 50letnici samostana Karmeličank na Selu. 12. junija 1889—1939. Ljubljana 1939.
- Stelč France: Politični okraj Kamnik. Topografski opis. (Umetnostni spomeniki Slovenije I.) Ljubljana 1922.—1929.
- Stiasny Ljudevit: Kamnik. Zemljepisno-zgodovinski opis. Ljubljana 1894.
- Šematizam, Opći, Katoličke crkve u Jugoslaviji. Sarajevo 1939.
- Ursulinke — začetnice in širiteljice slovenske ženske kulture. Slovenec 1928., 101.
- Valvasor, Johann Weichard Freiherr von: Die Ehre des Herzogthums Krain. XI (1679.).
- Velésovo, božja pot na Kranjskem. Ljubljana (1872.), 40.
- Velesovo. Zgodovinski in cerkveni opis. Domžale - Groblje 1938.
- Vischer, Georgius Mathaeus: Topographia Ducatus Stiriae. Gratz 1686.
- Visitation, Eine päpstliche, zur Zeit der Kirchenreformation in Steiermark, Kärnten und Krain. Laibach, Blätter aus Krain 1864, 167, 170/171.
- Wallner Julius: Notizen zur Schulgeschichte Laibachs vor der thesesianischen Reform. MMK VI (1893.), 125—135.
- Wilde Franz: Haupttabelle über den Zustand der Unterrichts-Anstalten im Herzogthume Krain. MHK 1860., 63—72.
- Wolf Adam: Die Aufhebung der Klöster in Innerösterreich. 1782—1790. Wien 1871.
- Zahn, Joseph: Urkundenbuch des Herzogthums Steiermark. II. Graz 1879.